

לשון חכמים

'חמור עד שתהא טוענת' — בתוס' יום טוב הביא מכמה מקומות שמוזכר 'חמור' והכוונה לנקבה. וכן הביא מן הכתוב ופטר חמור. (ועתוס' קדושין ב:). וכתב הגר"י קמינצקי זצ"ל: 'לפענ"ד לפום חורפיה נשתבש', כי בכתוב מדובר על המין בכללות, פטר של מין החמור ולא פטר של אָם חמור, כמו ושור או שה אָתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, והרי לחד מאן דאמר אין איסור 'אותו ואת בנו' נוהג בזכרים. ואפשר שלכך נזכר החמור בלשון נקבה, לפי שעיקר תשמישם למלאכה היה באתונות, וכן נראה מן הכתוב בדברי הימים-א' (כו, ל) ועל הגמלים — אוביל הישמעלי, ועל האתונות — יחדיהו המרתני' — הרי שלא הזכיר שם המין אלא הזכיר את האתונות שהיו יותר מוכשרות לעבודה (אמת ליעקב). וכן להלן בפרק שישי, השימוש המקובל כלפי חמור שרוכבים או נושאים עליו — בלשון נקבה. וכן הביא שם התוי"ט מן הנאמר בשמואל-ב יט, כו 'אחבשה לי החמור וארכב עליה' ופרש הרד"ק שאתן היתה.

'אין מושיבין תרנגולין למחצה' — 'מושיבין' מתייחס על התרנגולות, והלא האם רובצת על הביצים, לא הזכרים. וכמו כן בגמרא בחולין (קלט:): גבי שילוח הקן — 'אוזין ותרנגולין שקננו בפרדס' — והרי זכר פטור משילוח הקן. מבואר שריבוי של תרנגולות — 'תרנגולין'. [שמא יש ליתן כלל בדבר; כל שביחיד הוא שם למין כולו, ברבים הוא כזכר. כמו חטה ושעורה — חטים ושעורים. וכן 'יונה' ברבים: 'יונים'. וצ"ע בזה]. (אמת ליעקב. [לא הבנתי כוונתו, במה שהביא שם על 'תפלין' ו'תהלים']). נראה להביא סמך לדבר, שרבים של 'תרנגולות' בלשון חכמים אינה באה כ'תרנגולות' — שבכל ספרות חז"ל לא נמצאה (בבדיקת מחשב) המילה 'תרנגולות' [מלבד במקום אחד — בפסיקתא דרב כהנא (יז, ז) 'מביאה שלפוחית של תרנגולות וממלאה] אותה אפרסמון...'. — וגם שם חילוקי גרסאות יש, ובכמה ספרים יש 'תרנגולת' או 'תרנגול'. וכך גם נראה לגרוס לפי פשוט הלשון].

מאידך מצאנו שהכינוי 'תרנגולין' בא להורות על זכרים בדוקא ולהוציא את הנקבות — בגמרא לעיל כח: חילוק לענין מציאה בין תרנגול זכר שאינו עושה ואוכל, לתרנגולת נקבה שמשילה ביצים, ובברייתא שם מובא 'אוזין ותרנגולין' ביחס לזכרים. ו'תרנגולת' — בלשון יחיד, לנקבה. אך אין מכאן פירכא על הנ"ל, לפי שנקיטת לשון 'תרנגולת' איפשרה לנקוט 'תרנגולין' בסתם, וידעו שהכוונה לזכרים בלבד, אבל בעלמא 'תרנגולין' יכול לשמש רבים של תרנגול או תרנגולת.

דף סט

'אמרי אינשי: סתם אריסא למרי ארעא קמשעבד נפשיה לאתויי ליה רעיא' — משמע שלולא סברא זו, היה חייב לשלם לו שכר טרחתו, אף על פי שלא נתחייב לו מראש. וטעם הדבר, לפי שהם היו מתעסקים קודם לכן בשכר טירחה וכשעסק אה"כ בסתם, ודאי דעתם כפי העסק הראשון, שכל העושה — על דעת ראשונה הוא עושה. לכן הוצרך לטעם זה, שלאמיתו של דבר אין מגיע לו שכר טרחה כלל, אלא שקודם נתן לו רק משום איסור רבית, וכשנסתלק אותו איסור — פטור. ונראה שאחד מן השותפים שעסק וטרח בנכס המשותף יותר מחבירו בסתם — אינו נוטל שכר טרחתו, הואיל ולא הודיעו על כך מראש, יכול השני לטעון, אילו היית מודיעני הייתי עוסק בעצמי בדבר [בזמן שאכן הוא מסוגל להתעסק בעצמו] (עפ"י נתיבות המשפט קעו סק"ד).

(ע"ב) 'לא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה למלוה' — כתב הריטב"א (ועוד), אם אמר המלוה ללוה: תן דינר לפלוני ואלוה לך — הרי זו רבית קצוצה, אף על פי שלא הגיע הכסף מהלוה ליד המלוה ממש, כיון שעל פיו נתן הרי זה כאילו קיבל, שאפילו אמר לו זרוק דינר לים ואלוה לך — כאילו הגיע לידו וחזר וזרקו לים.

ואולם אם לא אמר לו כן כקציצת שכר עבור ההלוואה, אלא אמר 'תן מנה לפלוני במתנה, ואני אלוה לך מעות' — כתב בספר מחנה אפרים (רבית יא) שנראה שלכל הדעות אין כאן 'רבית קצוצה'. [על קושיית המחנ"א מדברי הריטב"א עצמו (בקדושין ו), שכתב שדין 'ערב' אינו מחשיב כאילו הגיעו המעות לידו — בשיעורי ר' שמואל (שם) תירץ להבחין בין שני סוגי ערבים; ערב רגיל וערב שכל ההתחייבות מוטלת עליו. וע' במובא בקדושין שם].

ואולם החזו"ן-איש (יו"ד ס"ו ע"א) תמה על כך, כי גם לשון זו ודאי מתפרשת כתנאי גמור, שהתנה את הלוואתו באותה מתנה שיתן, ותמורת אותה מתנה שקצץ הוא מתחייב — והרי זו רבית קצוצה.

'שרי ליה לאיניש למימר ליה לחבריה: שקיל לך ארבעה זוזי וא"ל לפלוני לאזופן זוזי. מאי טעמא? שכר אמירה קא שקיל ושרי' — החידוש כאן שאף על פי שהמלוה אינו מוכן להלוות לאחרים אלא לאדם זה, ואותו אדם הוא שחוזר ונותן ללוה — אין כאן רבית, [אם לא שקדם אותו אדם ולוה, ואח"כ בא זה ונותן לו מעות, שנראה הלה כנוטל שכר מעותיו]. ואע"פ שהמעות הגיעו 'מלוה למלוה', אינן אלא שכר אמירה (הריטב"א. ע"ש הסבר נוסף, וע' מ"מ מלוה ה, יד רמ"א קס, טז; אבני נזר יו"ד קנג).

— האם אכן מחייבים אותו לתת כמו שאמר, ללא שעשו על כך קנין — ע' מחנה אפרים — שכירות טו, שדן בדבר.

'מפריזו על שדהו ואינו חושש משום רבית — כיצד, השוכר את השדה מחבירו בעשרה כורים חטין לשנה, ואומר לו תן לי מאתים זוז ואפרנסנה, ואני אעלה לך שנים עשר כורין לשנה — מותר' — אף על פי שברור הדבר שאם היה מפרנס את השדה מממון שלו או של אחרים, לא היה מוסיף לבעל השדה שני כורין לשנה, נמצא שקוצץ להוסיף לו ממון מפני ההלוואה שהלוה לו, אעפ"כ מותר הדבר שאין לנו להתחשב לפי אומדן הדעת, לרדת לסוף דעתם של הצדדים — שלא אסרה תורה אלא בהלוואה ואין אנו יורדים לסוף דעתם של מוכר ולוקח.

וכמו כן כל שטרי העיסקא שלנו העשויים על בסיס מחצה מלוה ומחצה פקדון, אילו היינו מתחשבים בסוף דעתם של בני אדם, הלא היתה זו רבית קצוצה, כי ברור שמה שהמקבל מתעסק בחצי הפקדון של הנותן ונותן לו רווחים גדולים, הכל הוא רק בגלל ההלוואה. ואפילו הכי סומכים על כך, ואינו אפילו בגדר 'הערמת רבית' (עפ"י מנחת שלמה כו. והקשה על מש"כ בשטמ"ק סג: שמתחשבים בסוף דעתם. והאריך עוד בכל הענין. וכעין זה כתב בריש סימן כט. והסתפק שם לומר שאם אותם מאתים זוז שלקח, אבדו באונס ולא השקיעם בשדה — אפשר שלא רק שאינו מוסיף לו ב' כורין, אלא ייפטר אף מלפרוע את המאתים, לפי שכל ההתר הוא רק מפני שנחשב כשלוחו של בעל השדה להשקיע בהשבת שדהו, ואם נאנסו — השליח פטור. וכתב שכן נראה מדברי מהר"ם שיף, אך מלשון ה'נמוקי יוסף' משמע שחייב לו את המאתים לעולם).

*

הנה כל העולם הוא רק לבוש לדברי תורה, כהאי קמצא דלבושיה מיניה וביה, ובמקום שמתחיל הבשר נשלם ונסתיים הלבוש. והלבוש רואה היטב חסרונו שצריך לבשר. וכמו כן עיקר אחיזת העולם הוא מדברי תורה, ושתכיר (הבריאה) חסרונה שצריכה תמיד להבורא ב"ה, מה שאין כן כשהיא הויה בפני עצמה ובל תכיר חסרונה שצריכה לכל עת להבורא אזי השמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה. ומי שאינו מתגאה לומר שיש לו הויה בפני עצמו ומכיר דלית ליה מגרמיה כלום — זה הוא יקר מאד בעיני השי"ת.

ולזה נאמרה זו הפרשה, פרשת רבית, בתוך הסדרה שהיא פרשת שמיטה. וכן בפרשת משפטים נאמרה פרשת רבית, לא תשימון עליו נשך. וגם שם נאמר והשביעת תשמטנה וכו' — כי עיקר הרכוש שיש לאדם בכסף כשמכיר היטב שאינו שלו וצריך להלוות אותו, ולזה באם לוקח רבית והוא חושב בדעתו שיש לו קנין עולם חזק בממון, ועבור זה הזמן שהמעות מונחות אצל חברו לוקח בעדו רבית, ונקרא אגר נטר, נמצא שלוקח שכר בעד הזריעה. ועיקר הזריעה הוא בזה שמאמין שיש נותן בעולם ומידו נתנו לו והוא אין לו מאומה, ומזה מצמיח הארץ, וכמו כן ברכוש, שבאמת אינו שלו רק מה שניתן לו מאת השי"ת רק לפי שעה, ובעת אשר המעות אצל חברו אז בזמן ההוא שייך לו, כי הזמן הוא של השי"ת, והוא כמו שמיטה שמראה השי"ת שבשנה ההיא אז אין לאדם שום הויה בשדהו רק השי"ת הבעל-הבית והוא רוצה אשר אז יהיה הפקר לכל.

וזה שנאמר אצל פרשת רבית אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים — כי ארץ מצרים היתה מלאה כל טובות וחמדת העולם כמו שנאמר כגן ה' כארץ מצרים וגו'. שאף למטר שכל העולם נצרכים לזה ובמצרים הנילוס עולה ומשקה, ולכן היה נשכח מהם כלל שיש בורא ומנהיג בעולם. לא כן ארץ כנען היה בהיפוך, כמו שנאמר ארץ אשר ה' אלקיך דרש אותה תמיד. וזה שאמר הכתוב כאן להיות לכם לאלקים — כי אלקים הוא לשון תוקף וכח וחוזק כידוע. והיינו אם תבין ותדע שתצטרך להשי"ת, מזה בא כל הכח וחיות הבריאה, ואם נדמה לך שיש לך איזה הוי' וכח בפני עצמו מבלעדי השי"ת, מזה לא יוכל לצמוח לך חיים.

והענין של רבית הוא גם כן בזה הכח שמוטר הונו ורכושו עם כל האחריות מזה לזולתו ולא ישאר בידו שום יראה שיצטרך מה להשי"ת. ולא דוקא רבית ממון, כי כן הדין בשכירות כלים, כמו שאמרו האי ספינתא אגרא ופגרא אסור. רק באם משאיר לעצמו אחריות מיוקרא וזולא אזי שרי. והטעם כי בזה שאין כל האחריות על זולתו כי מקבל עליו אחריות יוקרא זולא, אז נשאר אצלו צד יראה להשי"ת, וזה שאמר הכתוב אשר הוצאתיך מארץ מצרים — שהיו אומרים שלא צריכים כלל להשי"ת, ובמכוון הביאך לארץ כנען אשר ניכר בטוב מה שנצרך להשי"ת על ידי המטר שהשי"ת דורש אותה תמיד ולמטר השמים תשתה מים, ועל כן לא תקח רבית, רק יהיה לך 'משא ומתן' עם השי"ת לדעת שהזמן והמקום הוא של השי"ת, והרכוש הניתן הוא רק לפי שעה (בית יעקב — בהר כו. ועיקרי הדברים ע' במי השלוח שם).

דף ע

'אמר רב ענן אמר שמואל: מעות של יתומים מותר להלוותן ברבית. אמר ליה רב נחמן: משום דיתמי נינהו ספינא להו איסורא?! יתמי דאכלי דלאו דידהו ליזלו בתר שבקייהו...' — נראה

בגמרא מבוארת אפשרות נוספת של שכר טירחה — מקבל העיסקה נוטל ברווחים שני שלישי ובהפסדים מחצית בלבד. או מחצית ברווחים ושלישי בנשיאת ההפסדים. [וכן הורה רבא במעשה שיצא שטר עיסקה על בני רב עיליש, והיה כתוב בו שקיבל אביהם עיסקה 'פלגא באגר פלגא בהפסד' (ור"ח ורבנו משולם גורסים: 'פלגא באגר ובהפסד') — והואיל והיה אדם גדול, ודאי לא ספה איסור לאחרים, וכוונת העסק היה או פלגא באגר והפסד מופחת — שלישי, או פלגא בהפסד ושכר מרובה יותר — שני שלישי].

ופסק הרמב"ם (שותפין ח,ב) שאם עשה עסק במעות או בבעלי חיים ולא העלה לו שכר — נוטל המתעסק שני שלישי השכר. ואם הפסידו — משלם שלישי ההפסד. [לפי זה אין הפרש בין גברא רבא לשאר כל אדם. וכן דעת בעל המאור]. לפי פירוש אחר בתוס', רבא לא קבע כן כפסק אלא תמה על לשון השטר, שכך היה ראוי לו לכתוב. [ולפירוש זה נראה שלמעשה אין מוציאים לשון השטר מפשוטו. ונפ"מ שאם נטל מחצה — אין מוציאים ממנו, כדן אבק רבית. ואם לא נטל עדיין, נותנים לנותן-העסק מחצה בניכוי שכר פועל למתעסק. או אפשר שאין מנכים זאת, שכבר קיבל הרבית בכך שנתעסק הלה וטרח. כן צדד הרמב"ן]. ויש מי שמפרש שהיה רווח בעסק ואחר כך הפסד, ונטל נותן-העסק חצי מן הרווחים ונשא בחצי מההפסדים. והורה רבא, הואיל ורב עיליש גברא רבא, ודאי מעיקרא לא עשה עסקה באופן זה, ליטול חצי ברווח וחצי בהפסד, וכיון שנטל הלה חצי ברווח, דין הוא שיטול בהפסד שני שלישי, וחייב להחזיר מה שנטל יותר. אבל בשאר כל אדם, הואיל ואבק רבית אינה יוצאה בדיונים, מה שנטל נטל (ראב"ד).

אמר רבא, אין לזקוף בשטר העיסקה מראש את השכר עם הקרן, כאילו הרווח כבר בטוח וקיים [כשם שהיו עושים במחוזא] — כי שמא לא יהא רווח, (ונמצא שנטל המלוה ממון לא לו או שנטל רבית. ע' במפרשים). ואפילו כאשר מאמינו כשיאמר לא היו רווחים, אמר רב אשי שאין לעשות כן, כי יש לחוש שמא ימות ויפול השטר לפני הירשים ויגבו ככל הכתוב בשטר. ומסתבר שאם מונח השטר ביד שלישי, שוב אין לחוש לכלום ומותר (ריטב"א).

מבואר במשנה שאם המתעסק אינו מקבל על עצמו אחריות אונסים — מותר ללא שכר, שאין שם מלוה כלל אלא כולו פקדון.

א. כתב הריטב"א: אין להערים בדבר זה.

ב. כאשר הטילו שניהם לכיס אחד ומחלקים השכר וההפסד, אין כאן צד רבית, ואין צריך ליתן שכר עמל לזה הטורח יותר (ריטב"א כאן ולהלן סט. וכדעת הסמ"ג (עשין פב) והרי"ף (שערי שבועות ח). ואולם בדעת הרמב"ם (שותפין ו,א) כתב הבית-יוסף (יו"ד קעז) שגם ממון המשותף דינו כעיסקא. ואילו הרמ"א (שם ג) פסק כדעה ראשונה).

ג. כאשר הסחורה / המעות משל אחד, והאחריות כולה מוטלת על המתעסק, אסור ליתן למלוה שום ריוח, ורבית קצוצה היא (עפ"י ריטב"א ועוד).

דפים סח — סט

קסא. המקבל מחברו בעלי חיים לגדלם ולחלק עמו ברווחים — מה דיניה של עיסקה זו?

המקבל ביצים מחברו להושיב עליהן תרנגולין למחצית שכר, וכן עגלים וסייחים לגדלם ולחלוק ברווחיהם; אם שמאום תחילה להיות המקבל נושא באחריות עם הנותן — הרי כאן מחצה מלוה ומחצה פקדון, ואין התר אלא אם נוטל שכר עמלו ומזונו, שאם לא כן הרי נראה כרבית, שטורה בחנם במחצית של הנותן בגלל הלוואת המחצית שקיבל ממנו. אבל אם מקבל הכל כפקדון, ואין עליו קבלת אחריות אונסין והזלה (ובקבלה ללא שומא, מסתמא אין כאן קבלת אחריות. תוס') — מותר אף ללא שכר טירחה ומזונות.

כיוצא בזה, אשה שאמרה לחברתה: תרנגולת שלי וביצים שלך, אושיב תרנגולתי עליהן ואני ואת נחלוק באפרוחים — הואיל ואמרה לה בלשון חלוקה ולא בלשון שכירות, הרי זו 'עיסקה' שקרובה להפסד כשכר, וכיון שאחריות חצי הביצים עליה, נמצא חצי מלוה, הלכך אין התר אלא בקבלת שכר. ולרבי יהודה מותר בנטילת בעלת התרנגולים את הביצים המזוונות (= שאינן קולטות אפרוח).

פרה וחמור ושאר בעלי חיים המפיקים תוצרת, והיא ניתנת כולה למקבל — הרי זה שכרו. ואם אינו נוטל את עיקר החלב (בעזים) והצמר (בכבשים) אלא הצמר הנאחז בין הקוצים או פסולת החלב — באנו למחלוקת רבי יהודה (ורבי יוסי בנו) ורבי שמעון.

הנותן עגל לפיטום למחצית שכר, אמר רב: רשאי ליתן לו ראש העגל בשכר עמלו ומזונו, והשאר חולקים בשוה. [היו לו למפטם בהמות אחרות לפיטום, די בדבר מועט לכל ימי השותפות. רמב"ם שותפין ח, א עפ"י סוגיתנו. והריטב"א נקט שאין התר ליתן ראש עגל לשכר אלא כשיש לו בהמות לעצמו, שטרחתו בחלק חברו מועטת].

לדברי רשב"ג מותר ליתן עגל או סייח עם אמו ללא שכר טירחה, מאחר והוא כרוך אחר האם והיא עושה ואוכלת.

מקום שנהוג ליטול שכר כתף לבהמה — נותנים. ולרשב"ג אין צריך, שהרי יש לו גללים בשכרו. אמר רב נחמן: הלכה כרשב"ג. ולפי המסקנא לא פסק כן אלא העמידה כשיטה.

א. רבנו תם פסק כרשב"ג, שכן הלכה כמותו בכל מקום ששנה במשנתנו. ואין כן דעת רבנו

חננאל, וכ"כ (הרי"ף) התוס' והרא"ש — לפי שאין הלכה כשיטה, וגם מרב ושמואל נראה שלא פסקו כרשב"ג.

ב. לדברי התוס', רשב"ג מתיר ליטול הגללים בשכרו אפילו בבהמה גדולה שאינה נכרכת אחר

אמה ועמלה מרובה — וכרבי יהודה.

השם בהמה לחברו — עד מתי חייב לטפל בה? בעגלים ובסייחים שנינו במשנתנו: עד שיהו משולשים (רש"י: לכשיעמדו על שלישי גדילתם, ואז יחלקו. רמב"ם: שיהיו העגלים בני שלש). ובחמור — עד שתהא טוענת. סומכוס אומר: באתונות — שמונה עשר חדש. בגדרות (= צאן. וי"ג: 'גדדיות' — סוסים נקבות, שכן הדרך להכניסן לגדרות. עתורא"ש) — כ"ד חדש. (מדובר כשאין מנהג ידוע באותו מקום. ערא"ש). ואם בא לחלוק בתוך זמנו — חברו מעכב עליו לפי שאינו דומה טיפולה של שנה זו לטיפולה של שנה אחרת.

עד מתי חייב לטפל בולדות שנולדו? בדקה — שלשים יום. ובגסה — חמשים יום. רבי יוסי אומר: בדקה — שלשה חדשים מפני שטיפולה מרובה. מכאן ואילך נוטל מחצה שלו וחצי מחצה בשל חברו. והורה אביי שאין יכול לשום לעצמו, שמא לא שם יפה (כפרש"י). אלא ישום אותה בפני שלשה (רמב"ם שותפין ח, ד). מקום שנהגו לגדל — יגדילו, ואם חלק שלא מדעת חברו — לא עשה כלום.

א. לפרש"י, כשנוטל מחצה שלו וחצי מחצה של חברו, אין צריך לשלם לו שכר עמלו, הואיל ובין כך צריך לטרוח בחלקו, הלכך אין נראה כרבית (עמהרש"א). והריטב"א חולק.

ב. כתב הרמב"ם (שותפין ה,ד): אם לא התנה בפני שלשה לחלק הולדות — מחל, והולדות מחולקים ביניהם בשוה. (וכ"כ הראשונים בשם רש"י). ויש חולקים (ראשונים בשם חכמי הצרפתים).

דף סט

קסב. שנים שעשו עיסקה למחצית שכר, מה הדין באופנים הבאים?

- א. המתעסק מקבל שכר עמלו בכך שמותר הרווחים שלמעלה משליש היא שלו — האם מותר הדברי?
- ב. המתעסק קנה מהנותן את המחצית שניתנה לו בהלואה.
- ג. אחד מהצדדים פירק את העיסקה וחילק את הנכסים או המעות ללא ידיעת חברו.

א. השם עגל למחצית שכר והפסד, ואמר לו 'מותר שלישי בשכרך' (רש"י: השכר העודף על שלישי דמי של עכשיו — טול בשכרך, ובשאר נחלוק בשוה) — רב אמר: הרי זה מותר. ושמואל אמר: צריך לקצוץ לו דינר, שהרי אם לא מצא מותר שלישי ילך לביתו ריקן?! לפי אפשרות אחת בפירוש דברי רב, אומר לו: טול או מותר שלישי או ראש העגל בעמל פיטומו. ולפי אפשרות אחרת לא התיר רב מותר שלישי בשכר אלא כגון שיש לו למקבל בהמה משל עצמו, שאז טרחו מועט, אבל בלאו הכי, צריך לקצוץ לו דינר.

א. הרי"ף פירש שמדובר רק בעסקה שאין צריך להיפנות אליה משאר עסקים, אבל מעמיד חנוני וכדו', צריך ליתן לו שכר לכל יום עבודה. (ועריטב"א).

ובתוס' מבואר שגם לרב אין התר אלא כאשר מצוי מאד שיהא מותר שלישי, אבל בלאו הכי — אסור. וכן כתב הריטב"א. [ויתכן שבקרוב לודאי אף לשמואל מותר. עתוס' ד"ה איכא].

ב. הלכה כרב, שהלכה כמותו באיסורין כנגד שמואל (רי"ף. וכ"פ הרמב"ם ור"פ).

ב. זה היה מעשה ברבי אלעזר מהגרוניא שנתן בהמה לאריסו לפיטום במחצית שכר ונתן לו הראש בשכר עמלו. לאחר מכן קנה האריס מחצה בבהמה. כשבאו לחלק בשכר, אמר רבי אלעזר לחלק הכל בשוה, ללא שכר עמלו. ולשאלת האריס מדוע עתה נתמעט שכרי משהיה, אמר לו: עד עתה שהייתי מלוה לך חצי, אם לא הייתי נותן שכר מועט היה נראה כרבית, אבל עתה שאין כאן הלוואה, איני צריך ליתן. מה תאמר, הלא טורח אני מעט יותר — אומרים הבריות, סתם אריס חייב ומשועבד לבעליו, הלכך איני חייב ליתן לך כלום על טרחתך המועטת שאתה מוסיף בשביל חלקי בבהמה.

ג. אחד מן השותפים שפירק את העיסקה ונטל חצי מהמעות — מה שנטל נטל, שמעות אינן צריכות שומא. ובלבד שיחלוק ממעות של אותו סוג, ולא זווים קלים כנגד כבדים, כי יש שעדיף להם מאלו ויש שעדיף להם מהאחרים.

אבל שאר דברים כגון יין או בעלי חיים שיש משובחים יותר ויש פחות, הואיל וצריכים שומא — אין חלוקתו חלוקה.

א. לשומת נכסים לחלוקה, צריך שלשה אנשים הבקיאים בשומא, ואפילו הדיוטות שאינם יודעים הלכות כלל (עפ"י הסוגיא לעיל לאילב ופוסקים).

ב. מדובר באופן שיש רשות לאחד מן השותפים לפרק את השותפות כשירצה, כגון שלא קבעו זמן למשך השותפות (ערי"ד וריטב"א לעיל שם. וע"ע חזו"א ב"ק כא,טז). וכתב הר"ן (שם) שבקרקע אין לאחד מן השותפים רשות לחלוק בלא בית דין חשוב.

לדעת הרי"ד (שם) אף במעות אין רשאי לחלק ללא הודעה מוקדמת לשותף האחר או לבית דין, ובלאו הכי אין חלוקתו חלוקה. ואין כן דעת שאר ראשונים.

קסג. א. האם מותר להשכיר מעות לאחרים?

ב. האם מותר לאדם לומר לחברו הילך מטבע ותן לפלוני הלואה?

ג. האם מותר לאדם לומר לחברו טול מטבע ואמור לפלוני שיתן לי הלואה?

א. אמרו [שלא כסברת רב חמא] שאין אדם רשאי להשכיר מעותיו לאחרים, שאינו דומה להשכרת כלי החזור בעינו וידוע פחתו, אבל מעות להוצאה ניתנות וגם אם מחזירן בעינו, אין ידוע פחת שלהן, נמצא שכרו חנם ברבית.

א. התוס' פרשו שרב חמא לא נהג התר אלא באופן שאחריות האונסים מוטלת על המשכיר

[יש מפרשים שהאחריות מוטלת עליו רק בעוד המעות בעין אצל השוכר, ועל אותה שעה נוטל שכרו. וי"ח. עתור"פ ר"ן וריטב"א; שו"ת הריב"ש שה שח], ואף בכגון זה הסיקו לאסור. ואם קבל עליו גם אחריות גניבה ואבידה — התרומת-הדשן (שב) מתיר. [וכתב הרמ"א (קע"ו), לסמוך על כך למעשה ברבית דרבנן. והש"ך כתב להקל אפילו ברבית דאוריתא]. והגר"א חולק (וכן משמע קצת מפשטות לשון תור"פ).

ב. אם משכיר מעות שלא על מנת להוציאן, כגון להתראות בהן או להתלמד — מותר ליטול

שכר (כן הביאו התוס' והרא"ש והרשב"א מהתוספתא).

ג. התוס' נקטו שמותר להשכיר כלים לשימוש, לעשות בהם כחפצו ולהחזיר לו כלים אחרים. ואין זה דומה להלוואת מעות — כי בכלים השכר בא עבור הפחת ולא בשביל ההלוואה.

ב. אמר רבא: מותר לו לאדם לומר לחברו הילך ד' זוז והלוה לפלוני מעות. לא אסרה תורה אלא רבית

הבאה מלווה למלוה.

כתב הרא"ש: נראה שאין מותר אלא א' כשמעצמו אמר כן למלוה, ללא דעת הלווה. [מלשון הבי"ש ושו"ע מבואר שאין צריך שיהא הדבר נעלם מהלווה אלא העיקר שלא יהא הלווה מבקש את הנותן. חו"א לקוטים כ סק"ג]. וגם ב' שלא יחזור ויקח מעות מהלווה [אעפ"י שלא הבטיח לו הלווה להחזירו. חו"א]. וגם ג' לא יאמר הלווה למלוה 'פלוני יתן לך לאהבתי' — בכל צד מאלו הדרכים נראה כשלוחו ואסור (וכן דעת הראב"ד, עכ"פ באופנים א' ג'. ער"ן. והדין השני נקטוהו גם התוס' בקדושין ו: ועוד ראשונים).

והרמב"ן והר"ן חולקים על הדין הראשון ונוקטים שאם הלווה פייס בדברים את השלישי מקודם — מותר, שאינו שלוחו, שהרי אותו אדם הוציא מעות משל עצמו. אבל לומר כל הנותן כך וכך לפלוני בשביל שילוני אינו מפסיד — זה ודאי אסור. [ונראה שאינו אלא אבק רבית, כיון שאינו חייב מן הדין לשלם. וכן נראה מלשון הבית-יוסף. עפ"י חו"א חו"מ לקוטים כ]. ויש מתירים אף בזה (עריטב"א. וכתב שאפילו לדעת האוסרים, אין זה אלא לכתחילה מפני מראית העין, אבל בדיעבד אפילו אבק רבית אין כאן, ואין מנכים למלוה כלום מחובו).

ויש אומרים שאם פייס הלווה לאותו פלוני שיתן — הרי זה איסור תורה, שזכה הלווה באותן מעות מדין 'עבד כנעני' (ע' פתחי תשובה יו"ד קס, יג; חזון איש חו"מ לקוטים כ סק"ב). יש אומרים שהרמב"ן חולק גם על הדין השלישי, כשאמר לווה למלוה פלוני אוהבי יתן

לך (ע' משל"מ מלוה ה,ד). ואולם השו"ע (קס"ג) סתם בזה לאסור [וכן בדין השני], ומשמע בדבריו שבוה לא נחלקו הראשונים. ולדעת הגר"א יש בזה איסור דאורייתא, כאילו הלווה נותן מעצמו (וע' בבאור מחלוקתם בחו"א לקוטים כ סק"א). מהריטב"א נראה שחולק על הדין השני הנ"ל, וסובר שאפילו חזר הלווה ונתן לפלוני מה שנתן משלו למלוה — מותר. ויש מי שצדד [דלא כהמשנה למלך] שגם הרא"ש לא אסר אלא אם נותן הלווה בשעת נתינה למלוה, אבל לאחר מכן — מותר (אבני נזר י"ד ק).

ג. אמר רבא: מותר לו לאדם לומר לחברו, טול לך ד' זוז ואמור לפלוני להלוותני מעות — שכר אמירה הוא נוטל. ואפילו ליתן לבן (גדול ואין סמוך על שלחן אביו. ערא"ש וש"פ. וכ"כ הרמב"ן והר"ן שאם סמוך על שלחנו אסור. ועריטב"א) כדי שיאמר לאביו להלוות — מותר, וכדרך שעשה אבא-מר בנו של רב פפא.

א. יש אומרים שאסור למקבל המטבעות ליתנם למלוה — שלא יבואו להערים (מובא במגיד משנה מלוה ה,יד וברמ"א קס"טז. ואילו בריטב"א כאן מבואר לכאורה שמתיר).
ב. אסור למלוה לומר ללווה תן ד' זוז לפלוני ואלוהך — כי מה שהוא נותן בציווי כאילו היה נותן לעצמו, וכדין 'ערב' (ר"י; י"ד קס). והריטב"א כתב שרבית קצוצה היא זו, שאפילו אמר לו זרוק דינר לים ואלוהך, כאילו הגיע הדינר לידו וזרקו לים. [וכן משמע לכאורה מדברי התוס' (ע"א)]. ויש אומרים שלדעת הרמב"ם אין נחשב כאילו קיבל בעצמו, אלא הרבית היא קבלת ההנאה שהגיעה לו במה שנעשה רצונו. ונפקא מינה שאין צריך להחזיר כל הסכום אלא לפי הערכת שווי ההנאה. עפ"י מחנה אפרים הל' רבית יא. וע"ע קה"י קדושין יב]. ויש מי שכתב שאם אמר לו שיתן בתורת מתנה ולא כקציצת הלוואה — אין זו רבית קצוצה. ויש חולקים.

דפים סט — ע

קסד. א. האם מותר לשכור נכס מחברו ולהוסיף לו על דמי השכירות, בגלל שהמשכיר נותן לו כספים לעשות בהם צרכי הנכס?

ב. האם מותר לשוכר לקבל על עצמו אחריות אוניסין או פחת שימוש?

א. מפריו (וי"ג: מפרין) אדם על השדה ואינו חושש. כיצד? השוכר את השדה מחברו בעשרה כורים לשנה, ואומר לו: תן לי מאתיים זוז ואפרנסנה (— אעשה צרכי בהם) ואני אעלה לך שנים עשר כורים לשנה — מותר. (ואעפ"י שמחזיר לו מעותיו, הואיל ומשקיע אותן מעות בהשבתת גוף הנכס המושכר, אין תוספת השכר בשביל שכר מעות אלא בשביל הנכס המושבח. עפ"י רש"י). אבל אין מפריו לא על חנות לקנות במעות פירות, ולא על הספינה — לקנות בהן פרקמטיא (ואיסור זה מדרבנן. ספר התרומות), אך לייפות ולשפר את גוף הדבר, כגון לצור צורה נאה בחנות או לעשות לספינה מיפרש חדש — מותר. יש מפרשים [דלא כרש"י ורא"ש ועוד] שאם מחזיר לו המאתים — הרי זו רבית, אלא מדובר שנתנם לו במתנה (ע' חושים המיוחסים לריטב"א; מאירי לעיל בשם בעלי התוספות). והמאירי דחה דעה זו.

ב. רב התיר לשכור ספינה על מנת שאם תישבר ישלם אותה השוכר. וכן סייעו רב ששת מהברייתא.